

Larisa GURĂU

Fonetisme hipercorecte în mass-media



L. G. – conf. univ., doctor în filologie, Departamentul limba română, lingvistică generală și limbi clasice, Facultatea de Litere, USM.

Domenii de cercetare: cultivarea limbii, fonetica, ortografia și ortoepia limbii române, lingvistica aplicată.

Participantă la conferințe naționale și internaționale.

Pretutindeni în lume televiziunea ocupă prim-planul scenei de informare. Pentru că ea face actualitate. Totul se decide prin intermediul mijloacelor mass-media. Societatea e tot mai informatizată, „mediologizată“. Contactul la distanță a accelerat evoluția comunităților. O televiziune e cea mai reprezentativă a fi chestionată pentru aflarea stării profunde a unei societăți. În cele din urmă, televiziunea și, în genere, mass-media a devenit mediul nostru de existență. Și, în acest mediu, jurnaliștilor le-a revenit rolul cel mai dificil de a prezenta corect, imparțial și echitabil informații telespectatorilor. Corect presupune și respectarea normelor limbii române literare.

It is not a novelty that the Romanian language spoken on TV or radio is below the academic norm. However, both the concern to present news and information in a correct linguistic form and the awareness of the norm existence are quite obvious. Fear of mistaking, the tendencies to possess a good knowledge of Romanian literary language, on the one hand, ignorance, perfunctoriness, rush, on the other hand, lead to hypercorrection, a frequent phenomenon in the audiovisual language – a mistake due to the exaggerated preoccupation of the speaker to express himself correctly. A hypercorrect word, from on construction is, in fact, a wrong one.

Keywords: Phonetic phenomenon, hypercorrection, error, literary norm, linguistic deviation.

Norma literară stabilește regulile de exprimare corectă, cultivată, îngrijită, într-o anumită etapă din evoluția limbii. Pentru noi, limba română reprezintă factorul cel mai important al identității naționale și partea bună a societății contemporane este profund sensibilizată de *erorile lingvistice*, de problema cultivării limbii.

Importanța cultivării limbii a crescut datorită ritmului rapid de generalizare a limbii literare și a înmulțirii formelor de manifestare a aspectului său verbal, care impun realizarea unității ei și în domeniul pronunției corecte. Fenomenul este intens mediatizat grație efortului depus de lingviști notorii din România și din Republica Moldova. Specialiștii sunt îngrijorați de rapida depreciere a limbii române în mass-media, inventariază și analizează aspectele morfologice, sintactice, lexicale și semantice.

Nu putem însă trece cu vederea și faptul că se remarcă, destul de evident în ultimul timp, o preocupare de a prezenta știrile și informațiile într-o formă corectă din punct de vedere lingvistic, o conștientizare a existenței unor norme. Teama de a nu greși, tendințele de a manifesta o bună cunoaștere a limbii române literare, pe de o parte, neștiința, neatenția, graba, pe de altă parte, conduc spre hipercorectitudine, fenomen frecvent în limbajul audiovizual – o greșeală datorată preocupării exagerate a vorbitorului de a se exprima corect. Un cuvânt, o formă, o construcție hipercorectă este, de fapt, una greșită. De la termenul *corectitudine*, prin adăugarea elementului de compunere savantă *hiper-*, s-a format cuvântul *hipercorectitudine*, care nu înseamnă corectitudine dusă la extrem, ci, paradoxal, se definește drept *abatere lingvistică*, în ciuda faptului că *hiper-* înseamnă „peste, în exces, excesiv de...”, iar *correct*: „care se conformează normelor, regulilor lingvistice în vigoare” [2, p.170]. Hipercorectitudinea este o greșeală comisă din grija de a evita altă greșeală, dintr-o exagerată precauție a vorbitorilor să respecte norma limbii literare, o abatere lingvistică de tip special datorată maximumului efort al vorbitorului de a se exprima cât mai bine, cât mai elevat.

Principalele cauze care conduc la apariția hipercorectitudinii sunt: necunoașterea sau cunoașterea insuficientă a normelor limbii, analogia, confuzia lingvistică. Datorită bunei intenții de a evita o exprimare considerată neliterară, vorbitorul se conformează uneori mecanic regulilor limbii (din alte contexte), ajungând astfel să evite o eroare lingvistică, dar să comită alta.

Hipercorectitudinea este o abatere ce atinge, direct sau indirect, toate nivelurile lingvistice: fonetică, ortografie, lexic [4, p. 74]. Studiul nostru își propune să scoată în evidență anumite cazuri de hipercorectitudine la nivel fonetic, auzite la prezentatorii diverselor emisiuni și la reporterii TV. Înregistrările faptelor de limbă s-au făcut pe parcursul anilor 2016-2017. S-au avut în vedere, în special, emisiunile posturilor Moldova1, Publica, Jurnal TV, Prime TV, Accent TV. Am constatat numeroase cazuri de abateri hipercorecte, pe care le-am generalizat mai jos. Specificăm că exemplele depistate sunt mult mai numeroase, ele încadrându-se în următoarele categorii:

Este vorba, în primul rând, de pronunțarea formelor verbale *ești, este, eram, erai, era, erați, erau* și a formelor pronominale *eu, el, ea, ei, ele* fie cu *e* deschis, fie cu *i* inițial apăsat, situații în care pronunțarea trebuie să fie cu *i* scurt. Norma literară impune ca formele verbului *a fi* și formele pronumelui personal să fie pronunțate preiotat. La posturile TV urmărite au fost înregistrate numeroase cazuri de pronunțare a acestor forme cu *e* închis.

Pe de altă parte, cuvintele neologice scrise cu *e* inițial nu se pronunță preiotat. Rodica Zafiu, Tatiana Slama-Cazacu, Valeria Guțu-Romalo și alții au vorbit despre această problemă lingvistică pe care o au prezentatorii noștri și nu doar ei, afirmând că ar fi vorba de o influență slavă asupra pronunției basarabene. Ambiguitatea fonică a literei *e* este principala cauză a acestor hipercorectitudini. Asocierea literei *e* cu diftongul *ie* este rezultatul unei reguli ortografice în care principiul etimologic tradițional a prevalat asupra celui fonologic [3, p. 216].

Am înregistrat și pentru acest caz exemple: *(I)europa, (i)economie, (i)evoluție, (i)eficient* ș. a. Unii crainici modifică însă pronunțarea lui *e* după cum consideră ei că ar fi corect, fie ca *iot*, fie ca *ă* „în sensul că aplică deprinderi fonetice de la cuvinte mai vechi cunoscute de ei” [1, p. 35] pentru cuvinte precum: *(i)/(ă) epocă (i)/(ă)exploatare, (i)/(ă)echilibru*.

Ideea falsă că în neologisme s-ar scrie numai *e* – născută din generalizarea și absolutizarea situației care este doar cea mai frecventă, dar nu unica – duce la manifestări de hipercorectitudine: *atribue, constituie, proect, revizuesc* [1, p. 19].

În același context, menționăm și tendința de hipercorectitudine a unor jurnaliști de a face uz de forme verbale într-o variantă neacceptată de

normele morfologice și ortoepice ale limbii române. Este vorba despre verbele de conjugarea a II-a, cărora li se atribuie o formă incorectă la conjugare. Astfel că, la pers. a II-a sing., conjunctiv, unii crainici preferă să spună *să iai*, în loc de *să iei*, *să preiai*, în loc de *să preiei* și *să vrei*, în loc de varianta corectă *să vrei*. Așadar, pronunțarea incorectă a acestor verbe, în paradigma cărora *ia* alternează cu *iei*, și nu cu *iai*, demonstrează fie necunoașterea regulilor gramaticale elementare, fie particularități regionale, fie încercarea nereușită de a fi mai corecți.

O problemă deranjantă este rostirea consoanei *l*. Probabil, din încercarea de a evita influența slavă, jurnaliștii noștri cad într-o altă extremă și aproape în fiecare cuvânt ce-l conține pe *l* comit aceeași greșeală ortoepică. Atâta timp cât o asemenea rostire va da rezonanței lui *l* un timbru străin limbii române, nu vom putea vorbi de nicio formă de originalitate. Iată câteva dintre exemplele în care *l* apare denaturat: *boaliă, muliți, miliioane, să divulige, Molidova, Filiat* etc.

La fel de alarmantă este rostirea lui *j* și *ș*, deoarece sunt dese cazurile de articulare greșită a acestora. „Câteodată vârful limbii se apropie de palatul tare, făcând constricția canalului vorbitor, nu chiar în spatele alveolelor incisivilor superiori, ci puțin spre partea posterioară a palatului, lăsând aerul să scape lateral în timpul emisiei. Altădată, vârful limbii se întoarce, în timp ce face construcția, spre interiorul cavității bucale, dând consoanei *ț* o rezonanță sonoră străină” [5, p. 136]. Așa se întâmplă că, în timpul unei construcții imperfecte, după *ș* și *j* apare un *i* care denaturează vorbirea clară și frumoasă. În prezent, se înregistrează tot mai des astfel de cazuri de hipercorectitudine fonetică. La Jurnal TV, cuvintele de felul *jiiale, șiasse, jurnal, jiudecată* și *șiapte* sunt în vârful piramidei (lângă pronunțarea cu *ă* în loc de *e*, evident). Această articulare neromânească ar trebui să dispară din rostirea unor crainici, ultimii convingându-se că, renunțând la ea, exprimarea lor nu va pierde nici claritatea, nici expresivitatea. Precizia nu scade, întrucât consoanele sunt anunțate încă în timpul articulării lor, iar prin varietatea rostirii se obține un plus de colorație sonoră.

Alte fonetisme hipercorecte întâlnim în cazul consoanelor *s* / *z*. Chiar dacă la pronunțare buzele și limba iau pozițiile ca pentru *z*, totuși consoana *s* se pronunță foarte greu și orice deviere, oricât de mică ar fi, îi poate schimba timbrul, rezultând o confuzie de exprimare. Iată câteva

exemple ce ilustrează rostirea defectuoasă a fricativei: *cozmos, trăznet, izlam* etc., cu mențiunea că înainte de sonante se scrie și se pronunță *s* nu *z*, după cum o fac unii prezentatori și reporteri tv. Astfel, ținând cont de regulă, trebuie să se rostească *cosmos, trăsnet, islam*. Bine ar fi să se evite, să se corecteze formele hipercorecte ale lui *z* urmat de sonante, de felul: *furnisor, simposion, vitesă* etc. și să se pronunțe *furnizor, simpozion, viteză*. Se mai rostește *ovăs* în loc de *ovăz, saharat* în loc de *zaharat*. În unele situații, *s* este pronunțat ca *ș* (iarăși o articulare defectuoasă), precum: *ștejar, ștofă, ștafie* în loc de *stejar, stofă, stafie*. Mioara Avram [1, p. 70] consideră că variantele de pronunțare cu *ș* în loc de *s* sunt rezultatul hipercorectitudinii, datorându-se aplicării greșite a unei reguli de pronunțare valabile în anumite cuvinte de origine germană.

Una dintre gravele erori de exprimare ale prezentatorilor și reporterilor tv este rostirea imperfectă a lui *x*. Această consoană nu notează totdeauna grupul *cs*, considerat „corespondentul ei direct” [1, p. 38], ci uneori notează grupul de consoane *gz*. De aceea, se atrage în mod special atenția asupra unor cuvinte precum *exact, execuție, examen, exercițiu*, care trebuie rostite cu *gz*. Dar unii reporteri / prezentatori, influențați fiind de scriere, pronunță astfel de cuvinte greșit, cu *cs*, de felul *ecsamem, ecsecuție, ecsercițiu* etc. În schimb, în alte situații, acolo unde ar trebui să fie pronunțată *surd*, consoana *x* se „bucură” de o sonoritate *ex(cs)cesivă!*, de exemplu: *paradogzal, își egzpun* ș. a. Regula prevede ca înaintea unei consoane surde, grupul *c+s* își păstrează surditatea. Când însă surda este un *č*, foarte mulți rostesc un *ș* palatal în loc de *s*. Forme ca *ecșcelentă, deșcentralizare, dișciplină, fașcism* sunt aproape generale pe piața media. Majoritatea le rostesc așa, nefiind conștienți că intenția lor de a se exprima corect ajunge în extrema altei greșeli. Un alt aspect în rostirea lui *x* ține de înlocuirea acesteia cu *s*. Dintr-o tendință de hipercorectitudine, prefixul *esc-* este deseori confundat cu *ex-*, de unde apar și greșelile în articulare. Astfel, am înregistrat la Prime TV cuvântul *excortă*, în loc de *escortă*, la Moldova1 forma *excroc* în locul lui *escroc*, iar la Publika se *exchiva* în loc de *se eschiva*. Șirul unor astfel de exemple ar putea continua.

În concluzie, ținem să menționăm faptul că jurnaliștii, prezentatorii și reporterii tv fac parte din categoria vorbitorilor instruiți și intenția lor este, de fapt, una nobilă – de a se exprima frumos, fluent și corect. Le

recomandăm să manifeste mai multă atenție și să evite cazurile de pronunții hipercorecte, să conștientizeze că libertatea lor de exprimare nu este nelimitată, fiind reglementată de normele limbii române literare. Or, norma academică solicită respectarea cu strictețe a regulilor de exprimare corectă, cultivată, îngrijită.

Referințe bibliografice

1. M. Avram, *Ortografie pentru toți*, Editura Academiei Române, București, 1990.
2. Gh. C. Dobridor, *Dicționar de termeni lingvistici*, Editura Teora, București, 1998.
3. V. Guțu-Romalo, *Corectitudine și greșeală. Limba română de azi*, Editura Humanitas, București, 2000, p. 216.
4. V. Sporiș, *Hipercorectitudinea în limba română*, Studia UPM Philologia, Târgu Mureș, 2011.
5. E. Vrabie, Gr. Rusu, *Arta de a vorbi frumos și convingător*, Editura Tipcim, Chișinău, 1998.
6. R. Zafiu, *Păcatele limbii: culoare înșelătoare*, „România literară”, nr. 17, 2009.